

ходів протидії на злочинність в цілому та окремі її види. Спеціалізований рівень передбачає застосування набутих знань та вироблення прикладних кримінологічних навичок в межах засвоєння спецкурсів за окремими проблемно-орієнтованими напрямками — економічна злочинність, організована злочинність, корупційна злочинність та ін. Просунутий рівень забезпечується проходженням тренінгових програм для вирішення окремих вузькопрофільних завдань, наприклад, пов'язаних із набуттям навичок та вмінь здійснення кримінологічної експертизи положень окремих нормативно-правових актів з метою вироблення належних пропозицій та участі у реалізації державної політики протидії злочинності.

Отже, кримінологія як комплексна соціально-правова наука про злочинність, причини та умови злочинності, осіб, які вчиняють злочини та їх жертв, а також стратегії превентивного впливу покликана оснастити правника-теоретика та практика необхідними знаннями, навичками та уміннями щодо основ сучасної кримінологічної науки, методики прикладних кримінологічних досліджень, спеціальними прийомами аналізу злочинної поведінки, а також системою апробованих методик обмеження і стримування кримінальної активності.

Чернишов Г. М.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В Україні динамічно розвивається та реформується система правоохоронної діяльності: як завдяки перетворенню та реорганізації старих органів та установ, так і шляхом створення нових спеціалізованих правозахисних інституцій. За останні декілька років в нашій країні реформа стосувалась Міністерства внутрішніх справ, органів прокуратури, Державної кримінально-виконавчої служби, Державної фіскальної служби України. На зміну міліції була введена діяльність Національної поліції України. З'явилися нові суб'єкти антикорупційної діяльності: Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, спеціалізована антикорупційна прокуратура. На порядку денному в українському парламенті

та уряді стоїть питання створення незалежного спеціалізованого антикорупційного суду.

Не дивлячись на деякі позитивні звіти про стан злочинності в Україні, ґрунтовний аналіз офіційних статистичних даних Міністерства внутрішніх справ та Генеральної прокуратури України демонструє стабільно негативну криміногенну обстановку в країні останні 5 років з коливанням деяких абсолютних показників. У 2017 р. було зареєстровано 523 911 кримінальних правопорушень, у 2016 р. — 592 604. При цьому показник рівня злочинності у 2016 р. є одним з найбільших за всю історію незалежної України: більше було зареєстровано лише у 1995 р. та у 1996 р. — 641 860 та 617 262 злочинів відповідно. Однак, при цьому чисельність населення України у 1995 р. складала 51 728,4 тис. осіб, у 1996 р. — 51 297,1 тис., а у 2016 р. вже лише 42 760,5 тис., тобто менше приблизно на 9 млн. осіб порівняно із 1995 р. Окрім того, з 2014 р. українській владі не підконтрольними є АР Крим та окремі території Донецької та Луганської областей, на яких не ведеться відповідна кримінальна статистика. Варто звернути увагу ще й на те, що за всі роки незалежності України Донецька, Луганська області, а також АР Крим традиційно були територіями з одними з найвищих показників кримінальної активності (див. таблиця 1).

Викликає занепокоєння також зростання окремих показників злочинної діяльності. Так, починаючи з 2013 р., питома вага умисних вбивств (ст. 115 КК України) вперше з 1991 р. сягнула 1 % від усіх зареєстрованих злочинів за рік (раніше цей показник коливався з 0,47 % до 0,95 %): 2013 р. — 5861 умисне вбивство (1,04 %); 2014 р. — 11 466 (2,17 %); 2015 р. — 8224 (1,45 %); 2016 р. — 5992 (1,01 %); 2017 р. — 5145 злочинів (0,98 %). Часткове це пояснюється існуванням збройного конфлікту та проведенням антитерористичної операції.

Стан кіберзлочинності також різко зріз за останні 4 роки. Так, рівень злочинності у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку (розділ XVI КК України) у 2014 р. становив 443 злочини (0,08 % від усіх зареєстрованих злочинів за рік). У 2015 р. — 598 (0,105 %); 2016 р. — 865 (0,14 %); 2017 р. — 2 673 (0,51 %). Тобто число кіберзлочинів збільшилось у 6 разів.

Кримінологічний аналіз кількісно-якісних показників рецидивної злочинності в Україні за період з 2005 р. по листопад 2017 р. включно також дозволив зробити висновки про відсутність позитивних змін у динаміці її розвитку. Тенденції рецидивізму мають загрозливий характер. З 2009 року питома вага рецидивістів у структурі всієї злочинності зростає: з 10,7 % у 2006 р. до 20,9 % у 2016 р. (Чернишов Г. М. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності в Україні: аналіз

сучасного стану / Г. М. Чернишов // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. — 2017. — № 6. — Т. 1. — С. 160).

Заради об'єктивності потрібно зазначити, що деякі злочини мають відносно стабільні показники за останні 5 років (наприклад, крадіжки), деякі навіть мають тенденцію до зменшення (наприклад, згвалтування). Однак, це не впливає на загальну негативну криміногенну обстановку в країні. Зазначена кримінологічна інформація виступає основою для внесення відповідних законодавчих змін щодо суб'єктів та заходів запобігання злочинності.

Важливим етапом реформації правоохоронної системи в Україні стало створення Державного бюро розслідувань. Такі зміни були, перш за все, процесуально обґрунтованими та законодавчо передбаченими у п. 9 Перехідних положень Конституції України та у п. 1 Розділу Х Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р., метою та завданнями діяльності Державного бюро розслідувань є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст.ст. 1, 5). Кримінологічні засади діяльності Державного бюро розслідувань передбачені також і в ст. 6 Закону, якою передбачено повноваження цього органу, серед них:

- 1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України;

- 2) здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення.

Зазначені вище повноваження є кримінологічними за своєю сутністю. Політика протидії злочинності є складовою кримінологічної політики. Встановлення причин та умов (детермінант) злочинності також є завданням кримінологів. На фоні погіршення криміногенної обстановки в країні (про що детально було сказано вище), з появою нових суб'єктів правоохоронної діяльності з законодавчо визначеним кримінологічними засадами їх функціонування роль кримінології як практично направленої науки також зростає. Щоправда, одночасно з цим відбувається і зворотній процес: у багатьох вищих навчальних закладах, що готують професійних юристів, навчальна дисципліна «Кримінологія» або взагалі перестала викладатись, або продовжує викладатись у менших за кількістю аудиторних годин обсягах. Про роль та значення кримінології, а також про необхідність введення посади кримінолога неодноразово зазначав професор В. М. Дрьомін, з думкою якого по цьому питанню я беззаперечно погоджуюсь.

Ефективне запобігання злочинності неможливе без чітко побудованої кримінологічної політики. Це включає інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності правоохоронних органів з метою прогнозування криміногенної обстановки; аналіз факторів злочинної поведінки; виявлення «гарячих точок»; кримінологічний аналіз проектів нормативно-правових актів; організацію високоефективної моделі профілактики правопорушень, включаючи вітимологічну профілактику; допомогу та реабілітацію потерпілих від злочинів; роботу з засудженими з метою їх виправлення та недопущення рецидиву тощо. Все це займає величезний обсяг роботи правоохоронної системи будь-якої розвинутої в правовому сенсі держави. Політика «боротьби зі злочинцями» постфактум демонструє свою неефективність, тому повинна бути реально переглянута в організації нових суб'єктів протидії кримінальній активності, в тому числі Державного бюро розслідувань. В іншому випадку позитивних змін та зрушень у практиці запобігання злочинності чекати не слід.

Цитряк В. Я.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ОРГАНУ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ БІЛОКОМІРЦЕВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Реформування та оновлення системи правоохоронних органів сьогодні знаходиться на вістрі суспільних очікувань. Так, протягом останніх років відбулася реформа органів внутрішніх справ, було створено ряд нових правоохоронних органів в сфері протидії корупції, планується створення спеціалізованого органу щодо протидії економічній злочинності, завершується організаційне оформлення передачі органами прокуратури функцій досудового розслідування відповідним профільним органам; планується, на виконання рекомендацій Ради Європи, «позбавлення» Служби безпеки України функцій досудового розслідування; а відповідно до змісту нещодавнього рішення Конституційного суду № 3-р/2018 такі повноваження припинить здійснювати і Державна-кримінально виконавча служба.

На хвилі вказаних реформ створенню Державного бюро розслідувань відводиться особлива роль. Цим самим буде зроблено ще один